

Asiantuntijuus puheen ja vuoro- vaikutuksen tuotteena:

Ekonomien koodi ryhmähaastattelun kulussa

*Tuomo Peltonen & Johanna Lehto**

ABSTRACT:

Expertise has been earlier examined by focussing on norms regulating the professionals' conduct or on professional power and monopoly on knowledge. This article approaches expertise as a dimension and outcome in the construction of social reality in organizations. The paper examines the making of authority at the level of interaction by analyzing the talk of four business school graduates in a group interview situation. Participants were able to evoke a shared business graduate code, despite the individual and structural differences among them. Code was used to produce a common identity as experts as well as to frame others as less competent or less knowledgeable. The course of interview was studied in detail by using ethnomethodological conversation analysis. At times participants achieved a version of reality that enforced their professional authority, while at times the meaning of world of work and business obtained was contradictory and disadvantageous. This suggests that the multiplicity of business graduates' code was, depending on the situation, both an elaborate strategic resource and a complicating divergence in the actual making of social reality.

Key words: expertise, power, ethnomethodology, business graduates, knowledge structures

JOHDANTO: ASIANTUNTIJUUS, VALTA JA TODELLISUUDEN ORGANISOINTI

Ammattikuntien vaikutus organisaatioiden sisäisen toiminnan rakentumisessa on eräs keskeinen johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kohde. Esimerkiksi työnsosiologit ovat tarkastelleet ammattien organisoinnissa sosialisatioketjuja ja asiantuntijaroolien ylläpitoa (Hughes 1958; Becker at al 1961). Organisaatioiden ympäristöjen moninaisuutta tarkasteleva uusinstitutionalistinen lähestymistapa puolestaan on tarkastellut yhteiskunnallisten rakenteiden ja uskomusten organisaati-

* Kiitoksemme haastattelussa esiintyville ekonomeille sekä haastattelijalle suostumuksesta käyttää keskusteluaineistoa materiaalina. Suomen Akatemia ja Wihurin rahasto ovat tukeneet paperiin liittyvää tutkimustyötä.

tiota yhdenmukaistavia voimia nimenomaan ammattikuntien ja asiantuntijoiden tutkimuksen kautta (esim. Scott 1966; Powell ja DiMaggio 1991; Scott 1995).

Erityistä kiinnostusta ovat herättäneet ne ammattikunnat, jotka ovat onnistuneet formalisoimaan tietopohjansa ja vaikuttamaan työn ja sosiaalisten suhteiden muotoutumiseen omalla alueellaan. Niin kutsuttu professiotutkimus on tarkastellut monopoliaseman saavuttaneiden ammattikuntien historiallista nousua ja professioaseman edellytyksiä ja seurauksia (Abbott 1988; Konttinen 1993). Professioituneiden ammattikuntien jäsenille avautuu asiantuntijan asema, joka antaa heille oikeuden ohjata ja valvoa toisten toimintaa. Tämän asiantuntijuuden luonteen ja ilmenemisen ymmärtäminen voidaan nähdä eräänä keskeisenä organisaatiotutkimuksen kiinnostuskohteena.

Professiotyypistä asiantuntijuutta on aiemmin lähestytty joko tarkastelussa olevan asiantuntijatoiminnan tarkoituksenmukaisen itsehallinnan piirteinä tai vaihtoehtoisesti valta-aseman hankkimisena ja vakiinnuttamisena (Scott & Backman 1990, 21, Grey 1998, 570–571). Funktionalistinen professiososiologia (esim. Parsons 1939; Goode 1957) korosti professiotyyppisen työn organisoimisen etuja kohteena olevalle yhteiskuntaelämän lohkolle. Profession mukanaan tuoman yhteisösulkeuman nähtiin olevan hyödyllinen tapa saavuttaa asiantuntijakäyttämisen vakaus ja ennustettavuus. Asiantuntija suuntautui työnjaossa hänelle osoitettuun tehtäviin ja suoritus niistä professionormien ohjaamana. Funktionalismissa professioituminen oli suurelta osin »hyvä asia», eikä järjestelmien synnyn yhteydessä käytyjä institutionaalisia kamppailuja ja professiokäytäntöjen toisia poissulkevaa luonnetta eritelty.

Funktionalistisen näkökannan puutteet johtivat vastakkaiseen, valtakamppailua korostavan tarkasteltavan nousuun (Scott & Backman 1990). Konfliktiperspektiivissä professiot nähdään asiantuntijuuden ja tiedon monopolista käytävän yhteiskunnallisen kamppailun seurauksina (esim. Johnson 1972, Sarfatti Larson 1977). Onnistunut

professioituminen johtaa siihen, että ammattikunta kykenee hankkimallaan valta-asemalla sulkemaan muut koulutusalat ja ammatit ulos asiantuntijuuden kohteen (elimistö, psyyke, taloudellinen toiminta) tietämisestä ja hallinnasta. Professiokulttuurin näennäinen vakaus kätkee näkökulman mukaan todelliset intressiritiriidat ja historiallisen prosessin, joka on johtanut nykyiseen asetelmaan.

Funktionalistinen normiteoria näkee professoissa sosiaalisen järjestyksen muodostumista tietotyön tekijää suojaamaan ja tukemaan. Konfliktinäkemys puolestaan yhdistää professoitumisen ja asiantuntijuuden vakiintumisen valtaresursien hankkimiseen ja täten toisten vapaan toiminnan estämiseen tai ohjaamiseen. Näkökulmien erillisuus ja vastakkaisuus ei kuitenkaan ole niin ilmeinen, jos asiantuntijuusvaltaa tarkastellaan prosessuaalisemmasta ja konstruktionistisemmasta hallintateoriasta käsin. Viimeaikaiset vallan käsitettä uudelleenmuotoilleet teoreettiset puheenvuorot argumentoivat laajemmin valtakäsityksen puolesta (esim. Foucault 1978, 1980, 1983; Mumby & Stohl 1991; Hardy & Clegg 1996). Tässä tarkastelutavassa vallan harjoittaminen ei merkitse pelkästään estoja ja kieltojen asettamista, vaan myös toimijan asemien ja tietoisuuden tuottamista. Valta toimii toisten kautta, kuten Latour (1986) osoittaa kuvatessaan »yhteiskunnan» koostumusta merkityksellistävien diskurssien kiertämistä toimijalta toiselle. Normit ovat eräs valtajärjestelmien elementti, kun ne sisäistyvät ja synnyttävät normalisaatiota (Dreyfus & Rabinow 1983), eli eriasteisesti kyvykkäiden yksilöiden asemia ja kuilun »epänormaalien» ja »normaalien» – tai tietämättömien ja tietävien – välillä. Valtasuhteen rakentuminen on riippuvainen tietorakenteista, jotka auttavat tunnistamaan maailman ja toimijat tietynlaisina, mutta samalla työskentelevät strategisesti jonkin tahon tai arvon hyväksi. Hallinnan ehtona on, että normatiiviset tietorakenteet saadaan istutettua kenttään todullisina ja universaaleina. Tällöin ne pysäyttävät toimijoiden molemminpuolisen toimimisen tai vallan vapaan harjoittamisen ja mahdollistavat tietävän ja tiedetyn välisen epäsymmetrisen suhteen (Foucault 1983). Asiantuntijan tuottama järjestys siis sisältää ja edellyttää tiettyä vaihtoehtoisuuden tukahduttamista ja sulkeumaa. Näin ollen normiteorian ja konfliktiparadigman näkemykset osoittautuvat molemmat päteviksi, vaikkakin osittaisiksi lähestymistavoiksi asiantuntijuuden tuottamiseen.

Valtakäsityksen lisäksi teoreettista katsetta voidaan kohdentaa professojärjestelmän ja toi-

minnan välisen suhteen käsittelyyn aiemmissa professoitutkimuksissa. Sekä funktionalistinen että konfliktiteoreettinen näkemys lähestyy asiantuntijuutta rakenteellisesti, professojärjestelmän yhteiskuntatasoisten vaikutusten kautta. Asiantuntijuuden edellyttämä jako asiantuntijaan ja »tavalliseen yleisöön» (Sarfatti Larson 1990) oletetaan tällöin vakaaksi asetelmaksi, joka sellaisenaan strukturoi mahdollisia rooleja ja toimijoiden asemia profession hallitsemisessa käytännöissä. Voidaan kuitenkin väittää, että mikään järjestelmä ei kykene muotoamaan valtasuhteita organisaation tilanteiden ja toimijoiden ulkopuolelta. Sen sijaan, kuten esimerkiksi Giddens (1984) huomauttaa rakenteistumisteoriassaan, toimijoiden tietoisuus ei niinkään kohtaa sosiaalisia järjestelmiä ulkoapäin tulevana paineena, vaan käyttää järjestelmän piirteitä toiminnan aikaansaamiseen. Professojärjestelmä ei myöskään sellaisenaan selitä käyttäytymistä, vaan järjestelmän normien ja merkitysten ilmenemiset ja kirjautumiset mikrotason toiminteissa.

Professoita voidaan tarkastella taktiikoina ja menetelminä saada asiantuntijuuden kohteet hyväksymään totuusväitteet todellisuuden rakenteista ja toimijain asemista¹. Huomattavaa on, että kyseisessä näkökulmassa profession jäsenten resurssit ja tieto ovat vain eräs kulttuurinen repertuaari, jolla asiantuntijuutta voidaan tuottaa. Myös perinteisesti ei-professionaaliin ammattikuntiin lukeutuvat voivat periaatteessa saavuttaa asiantuntijan aseman taktikoimalla merkityksen rakentamisessa.

Professioiden saavuttama valta-asema suhteessa kilpaileviin ryhmiin perustuu sosiaalisen todellisuuden yhdenmukaiseen ja haastamattomaan tuottamiseen. Eräs tapa on konstruoida yksilölle objektiivisia ominaisuuksia, joita ei voida kuitenkaan tutkia tai täysin tietää ilman asiantuntijan arvottavaa otetta yksilöstä. Esimerkiksi Cooperin (1997) mukaan organisaatiossa toimivien asiantuntijoiden aktiviteettien funktiona on tehdä tarkastelun ja asiantuntijuuden inhimillisiä kohteista objektiivisia, hallittavissa olevia yksilöitä, jotka eivät kykene tunnistamaan itseään käsitettävänä yksilönä tai toimijana ilman asiantuntijan määrittelyä. Itse asiantuntija jää vähemmälle huomiolle käyttäessään toisten tiedetyksi tekemisen neutraaleja menetelmiä ja universaaleiksi koettuja järjestämiskehyksiä.

Cooperin tarkoittama asiantuntijuusstrategia on Foucaultin (1980) esittelemä hallintateknikka, joka luokittelee ja sijoittaa hallinnan kohteet yksilöllisiin asemiin. Asiantuntijan orkesterioimat arviointi- ja laskentakäytännöt vertaavat kutakin

työntekijää normatiiviseen toimijakuvaan ja rakentavat yksilöille aseman normaaliuden osittaisena toteuttajana. Esimerkiksi »strategian» voi nähdä merkittävän tiettyjen osa-alueiden hallintaa ja »strategistin» kokonaisvaltaista johtaja-yksilöä, kun taas »ei-strategia» ja »ei-strategisti» hahmottaa vaillinaisesti varustetun toiminnan ja toimijan. Vajavaiseksi merkittyjä yksilöitä pyritään kouluun palkkioiden ja rangaistusten kautta asiantuntijan vaalimia normeja noudattaviksi.

Foucault (1978, Townley 1994) on esitellyt myös toisenlaisen, toimijan aktiivisemman itsemuokkauksen kautta muodostuvan asiantuntijuus- tai hallintasuhteen. Siinä hallittava yksilö saatetaan itse puhumaan omasta vapautumisestaan. Lähtökohtana on terapeuttinen tilanne, jossa yksilö tunnustaa omat puutteensa ja ulkoapäin tulevat esteet ja näin lähestyy itsensä toteuttamista. Vapaa minuus on kuitenkin asiantuntijan rakentama kaava tai ihanne, johon yksilöä sovitetaan kerta toisensa jälkeen. Onnistuessaan tunnustus johtaa siihen, että vapautuvaksi muotoutuva yksilö asemoituu yllämainitun objektivoivan tekniikan tavoin asiantuntijan intressejä ja ihanteita toteuttavaksi tuntevaksi subjektiksi. Tunnustuksellisessa hallintatekniikassa yksilö tunnistaa asiantuntijan osoittamat halut ja motivaatiot itsessään ja samalla vaimentaa toiset ulottuvuudet ja suuntautumis-

ASiantuntijuuden tuottaminen vuorovaikutuksessa

Foucault'n hallintateoriasta ammennetut asiantuntijuusstrategian mallit auttavat ymmärtämään asiantuntijavallan kytköksiä tieteenalojen ja organisaatioiden historialliseen nousuun. Samoin ne tuovat esille, kuinka asiantuntijan asema riippuu hallittavien itsetietoisuuden muokkautumisesta. Hallintahistoriallinen näkökulma ei kuitenkaan sellaisenaan tarjoa riittävää välineistöä organisaation sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutuksen analysoimiseen. Kuten esimerkiksi Rose (1996) on huomauttanut, normatiiviset totuusmallit liikkuvat osapuolelta toiselle myös erilaisten ohimenevien neuvojen, vihjeiden ja toteamusten muodossa. Olennaista ei ole asiantuntijuusstrategointiin liittyvän käytännön formaalisuus, vaan ne merkitykset, joissa hallittavien kokemukset ja tietoisuus mahdollistuvat tietyllä tavoin ja joissa asiantuntija tulee merkityksi tietävänä (Fox 1989, Munro 1997). Arkipäiväiseen toimintaan suuntautuminen tutkimuksessa mahdollistaa myös varsinaisten professioiden ulkopuolelle sijoittuvien

ammattikuntien tyypillisten menetelmien ja strategioiden tarkastelun (Alvesson 1994).

Vuorovaikutuksen tasolla asiantuntijuusstrategiat pyrkivät kiinnittämään merkityksen neuvotteluun niin, että puheena oleva maailma saadaan järjestettyä asiantuntijan jaottelujen ja määrittelyjen mukaisesti. Merkityksen vakiinnuttamista vapaassa, keskustelunomaisessa vuorovaikutuksessa vaikeuttaa se, että maailman määrittely on lähtökohtaisesti avoin, loppumaton prosessi. Maailman »ontologisoimiseen» vaikuttaa myös se, että usein vuorovaikutustilanteeseen osallistuu useita toimijoita. Keskustelunomaisessa vuorovaikutuksessa kaikki osallistujat tuottavat mikrojärjestystä yhdessä, ja normina on, että puheenvuoro kiertää (Heritage 1996, 255). Joku voi aina olla hyväksymättä joltain taholta tullutta luokittelua tai määrittelyä. Asiantuntijuuden tarkastelu vuorovaikutustilanteessa avaa näin myös mahdollisuuden analysoida prosesseja, joissa strategisesti edullisen sulkeuman tuottaminen epäonnistuu tai jää puutteelliseksi.

Merkitystä tuottavia vuorovaikutusprosesseja voidaan tarkastella asiantuntijan ja asiantuntijuuden kohteen välisen vuorovaikutuksen kautta (Peräkylä 1996), mutta myös tilanteissa, joissa osanottajien välinen valtasuhde ei ole yhtä vahvasti etukäteen strukturoitu. Voidaan esimerkiksi tarkastella tilannetta, jossa asiantuntijaa itseään haastatellaan tai tutkia paikkoja, joissa asiantuntijat »harjoittelevat» kulttuurisia hallintamenetelmiä keskenään. Tässä paperissa keskityimme analysoimaan ekonomien asiantuntijuusstrategioita yhden keskusteluaineiston perusteella.

Ekonomikuntaa ei Suomessa ole juurikaan tutkittu professionäkölkymästä. Osasyynä on se, että perinteisillä kriteereillä tarkasteltuna kauppatieteilijät eivät ole koherentti professio (Whitley 1998, Fox 1992, Whitley 1995). Insinöörien tavoin ekonomit jätettiin Suomessa yliopistolaitoksen ulkopuolelle 1800-luvun snellmannilaisessa hengessä (Särkiköski 1993). Kauppatieteellinen korkeakoululaitos saikin alkunsa kauppopistoista eikä valtion tukemasta professioitumisesta. Vielä nykyäänkin valtion taholta oletetaan ekonomien siirtyvän yksityistaloudellisiin tehtäviin, eikä niinkään asiantuntijoiksi².

Ekonomikunnan sisällä on professioiksi lasketavia ala-ammattikuntia, kuten tilintarkastustoimi ja ammattimainen kansantaloustiede. Koko ekonomikuntaa yhdistävä osaaminen ja identiteetti on ollut vaikeampi kysymys. Koulutuksessa on korostettu yhä enemmän yleisjohtamisen näkökulmaa ja kaikille pakolliset kurssit esimerkiksi Helsingin kaupparokkeakoulussa käsittelevätkin

toimintokohtaisten alueiden sijaan nykyään johtamistyön välineitä ja kohteita, kuten strategiaa, johdon laskentatointia ja organisaation kehittämistä. Koulutuksen kytkemisestä johtamiseen ei ole kuitenkaan seurannut suoranaista yritysjohtamisen asiantuntemuksen valtaamista. Vaikka yritysten ja organisaatioiden johdosta löytyy yhä useammin ekonomi, kääntyy julkinen keskustelu ammattimaisesta johtajuudesta usein käytännön kokemuksen, persoonan tai kansainvälisen jatkokoulutuksen rooliin taitavan ja tehokkaan johtajuuden takaajana. Lisäksi joustavuutta ja yksilöllisyyttä korostava organisaatiokulttuuri on muuttanut käsityksiä johtamisesta. Hierarkkisen työnjaon ja suunnittelun sijaan keskiössä ovat verkostot, oppiminen ja valtuuttaminen. Nämä uudet todellisuudet korostavat valmentavan ja konsultoivan johtamisen roolia, ja vaikuttavat minkä tahansa johtajuutta tavoittelevan ammattikunnan asiantuntijuusstrategioihin.

Tämä tutkimus ei pyri kumoamaan tai vahvistamaan ekonomien ammattikunnan profesioasemaa tai ekonomien linkittymistä nimenomaan johtajuuteen. Tarkastelemme ekonomeille tyypillisiä asiantuntijuusstrategioita ja niihin liittyviä merkitysjärjestelmiä puheaineiston perusteella. Tavoitteena on asiantuntijuuden prosessiluonteen osoittaminen sekä ekonomiasiantuntijuuden tuottamisessa onnistumisen ja epäonnistumisen erittely aineistossa. Keskustelemme laajemmista kulttuurisista ja institutionaalisista järjestelmistä vain sikäli, kun ne esiintyvät puheaineistossa. Diskursiivisen tarkastelun tarkoituksena on auttaa ymmärtämään asiantuntijuusstrategioinnin kulkua hahmottamalla merkitysjärjestelmien sisäistä dynamiikkaa. Katsomme yhteiskuntatason muutosta organisaation tilanteiden näkökulmasta (vrt. Townley 1997, Peräkylä 1990). Diskurssien institutionaalista ilmenemistä ja vaikutusta suomalaisessa hallinnossa yleensä ei käsitellä.

AINEISTO JA ANALYYSIMETODIT

Tutkimuksen aineistona käytimme yhtä noin 80 minuutin pituista, nauhoitettua ryhmähaastattelua. Haastattelua voidaan hyvin analysoida keskusteluna (Alasuutari 1995, 17). Nauhoitettu ryhmäkeskusteluaineisto on luonteeltaan teema-haastattelu. Keskustelu etenee varsinkin aluksi pitkälti haastattelijan ohjaamana. Hänen kysymyksensä tai välikommenttinsa toimivat avauksina ja ehdotuksina puheena olevan maailman todellisuudesta, joihin muiden tulee reagoida. Näin itse keskustelutilanne on ikäänkuin simulaa-

tio tai kokoelma erityyppisiä ja -lajisia tilanteita ja käytäntöjä organisaatioissa. Tästä nousee tämän ryhmäkeskusteluaineiston arvokkuus tutkimusaineistona tälle tutkimukselle. Haastattelijaa saa ekonomit puhumaan asioista, jotka normaaleissa keskusteluissa jäävät itsestäänselvyyskinä keskustelun ulkopuolelle. Ensinnäkin, pystyäkseen keskustelemaan annetusta tilanteesta on osallistujien puheenvuoroissaan kuvattava sekä tilanne että ihmiset tuossa tilanteessa (vrt. Alasuutari 1995, 134; Prasad & Prasad 1996, 19–28). Toiseksi, voidakseen keskustella yhdessä on osallistujien neuvoteltava puheena olevan todellisuuden intersubjektiiivinen merkitys. Tämä on juuri sitä, mistä me olimme tässä tutkimuksessa kiinnostuneita. Nauhoitetun keskustelun avulla pääsimme tarkastelemaan niitä metodeja, joilla keskustelijat strategioivat neuvotellakseen keskustelutilanteeseen itselleen edullisten jaottelujen ja määrittelyjen mukaisen todellisuuden (vrt. Prasad & Prasad 1996, 19).

Tutkimuksessa analysoituun keskustelutilaisuuteen osallistui haastattelijan lisäksi neljä ekonomia: kaksi naista ja kaksi miestä. He ovat eri vaiheissa ammattiuraansa, edustavat eri alammatteja ja työskentelevät eri toimialoilla. Heille kaikille on kuitenkin yhteistä ekonomikoulutus, tietotyöläisen rooli ja tietynlainen hallintoasema.

Keskustelun lähtökohtana olivat asiantuntijatyön muutokset. Keskustelutilannetta voidaankin kuvata yrityksenä suhteuttaa työelämän muutokset ja ihmiset tuossa muutoksessa toisiinsa. Vuorovaikutuksen kuluksa ekonomit kuvaavat eri työalojen kehitystä sekä määrällisiä ja laadullisia muutoksia työsuhteissa ja niiden muodoissa, kartoittavat nykyisten tehtäviensä sisältöä, niissä toteutumassa olevia muutoksia ja muutospaineita, arvioivat työorganisaatioiden toimintaa ja kehitystarpeita sekä pohtivat keinoja johtamisen kehittämiseksi.

Tutkimus perustuu kulttuuritutkimukselle tyypilliseen tapaan kvalitatiiviseen metodologiaan (Alasuutari 1995, 46). Tutkimuksen pääasiallisena metodina on puhutun vuorovaikutuksen ja kielenkäytön analysointi tekstiksi litteroidusta keskustelusta. Tekstiotteet esitetään tässä sellaisina, kuin ne keskusteluanalyttisen litteraatiokonventioiden (katso liite 1) mukaisesti purettiin nauhalta. Muutama puhujan työpaikkaa määrittävä sana on muutettu anonymiteetin varmistamiseksi.

Empiirisen aineiston analyysissä sovellettiin etnometodologista keskusteluanalyysia ja sitä lähellä olevaa kehysanalyysin versiota. Tarkastelun keskiössä oli se, miten keskustelijat puhu-

vat ja näin tuottavat sosiaalista todellisuutta (Peräkylä 1992, 269–270). Analyysin aluksi tekstistä identifioidiin ekonomikoodi³; tekstistä etsittiin ammattidiskursseja tai kulttuurisia tietorakenteita, joiden avulla keskustelun ekonomit hahmottavat arkipäiväänsä ja toimivat siinä. Toiseksi analyysissä eriteltiin näiden kulttuuristen rakenteiden aktualisoitumista ja keskustelun osallistujien onnistumista asiantuntijuuden tuottamisen strategioissa.

Ekonomikoodi esitellään hyvin lyhyesti analyysin aluksi. Ekonomikoodi oli analyysin tulos, mutta tässä se esitetään puhetoiminnan kuvausta helpottavana kulttuuristen resurssien yhteenvetona (vrt. Peräkylä 1990). Analyysin tärkein tehtävä on osoittaa ja tehdä näkyväksi keskustelun osallistujien taktikointi ekonomiasiantuntijuuden tuottamisessa.

Ekonomikoodin esittelyn jälkeen jatkamme asiantuntijuuden tekemisen mikrotason analyysillä.

On syytä huomauttaa, että ekonomikoodin käyttö sosiaalisen todellisuuden tuottamisessa oli analysoidussa keskustelussa luultavasti melko korostuneesti esillä. Keskustelun ekonomien oli taktisesti mielekästä aktualisoida juuri ekonomikoodi asiantuntijuuden tuottamisen strategioissaan (Peräkylä 1990, 140–141; Heritage 1996, 308). Ensinnäkin, keskustelijat tiesivät, että muut keskustelun osallistajat odottivat heidän tuottavan asiantuntijuutensa ekonomikoodin mukaisena, koska heidät oli kutsuttu keskustelutilaisuuteen nimenomaan ekonomieina. Toiseksi, he tiesivät, että muiden osallistujien innokkuus hyökätä heidän esittämäänsä todellisuusversiota vastaan olisi luultavasti vähäinen, jos he totuudellis-

taisivat ekonomikoodin määrittelyissään muiden diskurssien edelle, koska ekonomidiskurssin mukainen jaottelu oli myös muiden etujen mukainen. Tämä ei kuitenkaan heikennä aineiston soveltuvuutta tutkimustehtävään, joka on tutkia ekonomieille tyypillisten todellisuuden tuottamisen menetelmien ja asiantuntijuusstrategioiden ilmenemistä vuorovaikutustilanteessa.

EKONOMIKOODI

Se, mitä kutsumme »ekonomikoodiksi» ei ole kiinteä rakennelma yksityiskohtaisia kulttuuri-elementtejä, jotka kestävät läpi ajan ja paikan. Tässä esitetty ekonomikoodi on analysoidun keskustelun osallistujien keskustelutilanteessa tuottama versio ekonomikoodista sellaisena kuin sen keskustelun yksityiskohtaisen tarkastelun perusteella kuvasimme (Wieder 1974, 186).

Tutkimuksessa identifioidu ekonomikoodi ei ole vain yksi yhtenäinen koodisysteemi vaan se muodostuu kolmesta erilaisesta aladiskurssista: 1) perinteinen diskurssi, 2) ammatillinen diskurssi ja 3) yrittäjyysdiskurssi. Jokainen kolmesta aladiskurssista virittää omanlaisensa kuvan todellisuudesta sekä ehdottaa asiantuntijalle ja asiantuntijuuden kohteille valmiita subjekti-asemia⁴ (Peräkylä 1990, 16–22). Taulukossa 1 esitellään hyvin lyhyesti koodisysteemien mukaisia todellisuuskuvia.

Ekonomien käyttämä »perinteinen» diskurssi korostaa jäsentelysysteeminä talouden erillisyyttä muista työ- ja arkielämän alueista. Talous on asioiden järkevää ja tuottavaa hallintaa sekä erilaisten raaka-aineiden ja kykyjen jalostamista

Taulukko 1: Ekonomikoodin virittämät todellisuuskuvat

ALADISKURSSI	TODELLISUUTTA ORGANISOIVA JÄSENTELY	ASiantuntijuuden MERKITYS
Perinteinen diskurssi	Talous Muut todellisuuden alueet	Talousasioiden ymmärtämistä ja moniosaamista; perustuu yritystoiminnan yleistuntemukseen. Merkitsee myös kykyä hyötyä omasta osaamisesta.
Ammatillinen diskurssi	Strateginen Operatiivinen	Strateginen näkemys ja kansainvälisyys. Perustuu abstraktiin tietoperustaan sekä kieli- ja esiintymistaitoon
Yrittäjyysdiskurssi	Kehittyvä Pysähtynyt	Kestävä ja osoitettu kyky kantaa vastuu ammatillisesta kehitymisestä. Toisten kuuntelemisen ja valmentamisen taito.

voiton tavoittelemiseksi. Asiantuntija on se, joka hallitsee talouden ja tehokkaan organisoinnin säännönlaisuudet. Hän myös pystyy johtamaan itseään siten, että työtaidoista saadaan mahdollisimman suuri hyöty.

Ammatillinen diskurssi puolestaan jäsentää maailman osasista koostuvaksi kokonaisuudeksi. Laaja-alainen näkemys on tarpeen ymmärtäessä taloudellis-hallinnollisia organisaatioita. Asiantuntija onkin se, joka kykenee ymmärtämään ja yhdistelemään eri toimintapiirejä, kuten strategisessa johtamisessa tai kansainvälisen yrityksen organisoinnissa on nykyään katsottu keskeiseksi. Hän kykenee tunnistamaan eri osatodellisuuksien väliset jännitteet ja liitokset kokemuksen ja tiedollisen kehittyneisyyden ansiosta.

Yrittäjyysdiskurssiksi nimetyssä alakehyksessä puolestaan huomio keskittyy yksilöllisen toiminnan dynaamisuuteen. Yrittäjämäinen toiminta on liikkuvaa, kehittyvää ja uutta luovaa, sen vastakohta pysähtynyttä, byrokraattista näennäistoimeliaisuutta. Asiantuntija on yksilönä kehittynyt ammattilainen, joka kykenee kantamaan vastuun itsestään, välttää taantumisen karikat ja näkee muissa pysähtyneisyyden merkit ja syyt. Hän myös selviytyy muutoksista joustavuutensa johdosta. Asiantuntija ei kuitenkaan tässä diskursissa ole ylivoimainen tietojensa tai taitojensa laajuuden tai tieteellisyyden vuoksi, vaan toisiin kohdistamansa ymmärryksen ja »myötäelämisen» osoittaman kypsyyden vuoksi. Asiantuntija on kuin kuka tahansa meistä, mutta kouliintuneena pystyy erottelemaan elämäkokemuksesta kehittymistä edistävät ja hidastavat elementit. Siksi vain hänen kautta käsiteltynä saavat toisten kokemukset työelämästä järkevän elämäkerrallisen muodon.

Analysoidun keskustelun ekonomit on kutsuttu haastattelutilaisuuteen ennakoimaan asiantuntijatyön muutoksia. Heidät on siis tavallaan kutsuttu paikalle asiantuntijoina. Asiantuntijuutta ei voi kuitenkaan omistaa; se on tehtävä jokaisessa sosiaalisessa tilanteessa aina erikseen (vrt. Latour 1986, 274). Koska asiantuntijuus ei ole pysyvää, on keskustelun ekonomien onnistuttava vuorovaikutuksen kuluksa vakuuttamaan muut omasta asiantuntijuudesta aina uudestaan. Asiantuntijuusvakuutteluissaan he taktikoivat muotoilemalla kuvauksensa ekonomikoodin elementtien, luokitusten ja erontekojen varaan. On siis huomattava, että he eivät pidä koodia yksinkertaisena toimintaohjeena vaan soveltavat sitä hyvin tarkoitushakuisesti (Peräkylä 1990, 145–146; Heritage 1996, 113; Peltonen 1995, 28); he pyrkivät koodin avulla uskottelemaan muille, että

juuri heillä on erityistaitoja, joita työelämässä tarvitaan (vrt. Van Maanen & Barley 1984, 335; Mumby 1988, 3; Bloor & Dawson 1994, 285).

Seuraavassa tarkastellaan haastattelutilanteita, joissa keskustelijoiden strategiointi ekonomikoodin avulla onnistuu.

EKONOMIASIANTUNTIJUUDEN TUOTTAMINEN ONNISTUU

Tarkastellaan aluksi yksityiskohtaisesti yhtä keskustelun puheenvuoroa. Puheenvuoroa ei ole valittu tähän sen vuoksi, että siinä puhujan strategiointi olisi erityisen huomaamatonta vaan enemminkin, koska se on melko läpinäkyvää. Puheenvuoro tuo hyvin esiin strategioinnin kaksi eri puolta; strategiointi on paitsi puhujalle edullisten merkitysten tarjoamista toisille, myös oman aseman nostamista »tiedetyksi».

Puheenvuoro sijoittuu keskustelussa tilanteeseen, jossa keskustelijat pohtivat, miten eri ammattikunnat pärjäävät työelämän muutosten keskellä. Määrittelemällä muutokset ekonomikoodin mukaisesti kansainvälistymiseksi ja esittämällä muutosten vaativan ihmisiltä strategista näkemystä, taloudentuntemusta sekä moniosaamista keskustelijat ovat ennen nyt tarkastelun alle joutuvaa puheenvuoroa päätyneet keskustelussa siihen, että kansainväliset strategisti-taloudentuntija-moniosaaja-ekonomit ovat ammattikuntana vahvoilla työelämän muutoksissa.

Esimerkki 1

Ö: ja tota (.) ja se on=niil se (.) mikä (.) mihl MEILLÄ on niil sit taas (ruvettu) kiinnittää huomiota (.) ämm (.) MEILL on myöski palkattu paljo ekonomija (.) alalle joka on ollu hyvin paljo niiku siis merkonomii ja tämmöset niinku sit taas suoraa koulusta tulleitten joill ei rat- (.) ei oo tarvittu sitä koulutusta (.) ku nykysin (.) yhä enemmän

2→ PALVELU-alall alkaa (* ny siihe*) (.) et täytyy hallita sen asiakkaan koko strategia (.) täytyy aha- (.) täytyy ymmärtää se tuote täytyy ymmärtää sun asiat niinku siis (.) ne kuluttajat (.) (ne ketä siellä onkaa) (.) ja (.) on (.) nähty että sillon ekonomi on se paras koulutus (perusta) siihe että on (.) niikun (.) saa työkalut (1) miten niiltä itse käyttää (.) se on sit-sit-ten (*niikun*) siitä kiinni >miten se kehittää< (.) mut et tiesti se laaja-alaisuus et ei (.) keskity siihe yhtee (.) nippeli kehittämisee ja sen päättämisee.

Esimerkissä 1 puhuja liittyy käynnissä olevaan keskusteluun kuvaamalla edustamansa PALVELU-alalla toimivan yrityksen todellisuutta. Hän esittää puheenvuorossaan yrityksen todellisuudesta kaksi eri versiota. Puhujan ensimmäinen, otteen alussa tuottama versio todellisuudesta on

todellisuus ennen ekonomeja; kun yrityksen työntekijät olivat merkonomeja tai suoraan koulusta tulleita. Tässä todellisuudessa työssä ei tarvita koulutusta. Kohdasta 2 alkaen puhuja aktualisoi käyttöönsä ekonomikoodin ammatillisen koodisysteemin ja tuottaa toisen version alalla toimivan yrityksen todellisuudesta. Tässä toisessa versiossa työssä on oltava strategista näkemystä ja koulutus, erityisesti ekonomikoulutus, on tehtävien menestyksekkään hoitamisen kannalta tärkeää.

Ekonomin esittämän kahden ristiriitaisen todellisuusversion välille syntyy puheenvuorossa jännite. Puhuja ei kuitenkaan esitä ensimmäistä versiota turhaan vaan se yhdessä ekonomikoodin kanssa toimii resurssina, jonka varassa hän saa määritettyä sosiaalisen järjestyksen, joka työskentelee hänen itsensä hyväksi. Aktualisoimalla käyttöönsä ekonomikoodin puhujan on mahdollista esittää, että alan työssä tarvitaan ekonomien erityisosaamista – strategista näkemystä – ja että työ, jota ei perinteisesti ole pidetty asiantuntijatyönä olisi siten tulkittava asiantuntijatyöksi. Toisaalta, kun tämä ekonomikoodin mukainen todellisuusversio vertaantuu puhujan ensimmäiseen todellisuusversioon, korostuu ekonomiosaamisen erityisyys ja puhuja synnyttää itselleen edullisen jaon kyvykkäisiin ja ei-kyvykkäisiin.

Katsotaan vielä lähemmin puheenvuoron keskiosaa.

Esimerkki 1

Ote 1

ku nykyisin (.) yhä enemmän PALVELU-alall alkaa (* ny siihe*) (.) et täytyy hallita sen asiakkaan koko strategia (.) täytyy aha- (.) täytyy ymmärtää se tuote täytyy ymmärtää sun asiat niinku siis (.) ne kulluttajat (.) (ne ketä siellä onkaa)

Otteen alussa puhuja aktualisoi käyttöönsä ekonomikoodin. Kaikkietävän kertojan äänellä hän esittää, että PALVELU-alan työssä »täytyy hallita sen asiakkaan koko strategia» eli työssä on oltava strategista näkemystä.

Otteen 1 jatkossa puhuja siirtyy kertojan positiosta puhumaan puheena olevaan todellisuuteen sijoittuvalla omalla äänellään. Hän johdat-
taa muut keskustelun osallistujat seuraamaan kohtausta, jossa hän seisoo edustamassaan yrityksessä sen merkonomin tai suoraan koulusta tulleen edessä ja (sormean heristäen) esitelmoi ekonomikoodin ammatillisen koodisysteemin mukaisesti, että »täytyy ymmärtää se tuote täytyy ymmärtää sun asiat».

Esittämänsä näytöksen avulla puhuja ei suoraan kuvaa muille keskustelun osallistujille, mitä

strategisen näkemyksen vaade hänen omassa työssään merkitsee tai mitä hänen itsensä on työssään osattava ja ymmärrettävä. Sen sijaan hän esittää itsensä neuvomassa kollegalleen, mitä strategisen näkemyksen vaade tämän työssä merkitsee. Puhujan käyttämä »sun» paljastaa hänen asettumisensa neuvojan pallille. Esittämällä näin itsensä kollegansa yläpuolella neuvomassa ja opastamassa puhuja samalla tekee oman asemansa tiedetyksi muille keskustelun osallistujille.

Seuraava puheenvuoro esitetään keskustelutilanteessa, jossa keskustelun osallistujat ovat ajautuneet pohtimaan, miten ekonomikunta muihin ammattikuntiin verrattuna pärjää työelämän muutosten keskellä. Juuri ennen puheenvuoroa keskustelijat ovat päätyneet siihen, että ekonomit pärjäävät ja pystyvät hallitsemaan muutosta paremmin kuin muut, koska he työnsä puolesta ovat itse tekemässä muutosta.

Esimerkki 2

- 1→ X: mä aattele jostai henkilöstöhallinnon .hh meil on taas eismes mun (.) on yksikössä ni=o VALTava iso organisaatiomuutos (.) kaks-kaks vuotta oli niinku stabiilia
- 2→ (.) ja ja mä mietin just tos viikonloppuna et et mä niiku (.) hallinto-hallintoihmisenä ni (.) jos mä niinku kuljen siel
- 3→ käytävällä mä sanon et joo se=o (hyvä) vaa et=täähä on jatkuva (.) py- muutos on=niiku pysyvä olotila ja näin .hh
- 4→ ja mä kuitenkin otin sen ite kui- psyykkisesti aika raskaasti vaik mun pitäs niiku sit kuiteki olla se esimerkki siellä ja ja mä tiedä miten siellä nyt pitäs (.) sitä muutosta (.) hallita tai em=mä nyt tiedä tiedä välttämättä mut et (.)
- 2→ periaatteessa (.) niiku mä (attelin) et jos MINÄ (.) joka on on sen muutoksen niiku tavallaa takana tai tai (.) joudun sitä läheisesti työssäni käsittelemään otan sen NÄIN raskaasti nii mitä ne mun niiku ne tavallaa ne stabiilimmat
- 1→ kolleegat et=et (.) mitä se niille (.) koska siel tapahtuu nyt just semmosii valintoja et tehää uusii osastoja ja parhaat otetaa nyt niiku PÄÄLTÄ ja ja ne jotka jää (.) ulos siitä uudest organisaatiost (.) tietää et=et ne on rupusakkii (.) et et siin (.) on niiku hirveej=julmaa se (.) e- se (.) kamppailu sitte e- siel on aikamoine tuskatila varmaa niiku monella (.) täähä on yleistettäviss nyt (.) satoihi yrityksii suomesa
- 2→ (.) mut mä aattelin niiku oma-omalt kontoltani niiku sillee et (.) et oo vaa kuuli täs nyt sit kuitenki vaiks ä itekki myllerrät niiku sisällä ja (.) ja yrität olla se (.) esimerkki
- 3→ siellä et joo (1) /tämmöst tää on tää elämä et (.) (*muutosta*) vaal (.) et ei se kyl iha kivuttomasti niiku (.)
- 4→ omass (*itsessäkkää) aina mee*.

Esimerkissä 2 puhuja esittää suhteestaan muutokseen kaksi erilaista versiota. Toisaalta puhu-

ja vakuuttaa, että hänellä on muutos hallinnassa. Toisaalta hän taas tunnustaa, että ongelmia on itselläkin. Vaikka puhuja paljastaa, että muutos ei ole aina itsellekään helppoa, onnistuu hän kuitenkin säilyttämään koko puheenvuoronsa ajan hallinnan vaikutelman. Avain puhujan käyttämään strategiaan on puhujan suhde itseensä jonain, josta hän puhuu (Goffman 1974, 512).

Kun tarkastelee puheenvuoroa lähemmin havaitsee, että puhujan minä ei versioitu vain kahdeksi, muutosta vasten esiin piirtyväksi versioksi vaan puhujan itse näyttäytyy peräti neljän erilaisen version kautta. Puhuja vuorottelee (1) kertojan diskurssin, (2) viikonloppu-minän, (3) esimerkki-minän ja (4) tuskainen-minän diskurssien välillä.

Ekonomiin onnistuu pitää koko puheenvuoronsa ajan yllä hallinnan vaikutelma vaihtelemalla jatkuvasti diskursiivisesta asemasta toiseen. Esimerkki-minä esiintyy puheenvuorossa muutoksen voitajana kun taas tuskainen-minä paljastaa, että muutos on vaikea myös puhujalle. Kertoja ja viikonloppu-minä toimivat esimerkki-minän tukena. Ne vakuuttavat, että vaikeuksista huolimatta puhuja pärjää muutosten keskellä.

Katsotaan vielä tarkemmin kohtaa, jossa puhuja tuo ensimmäistä kertaa esiin esimerkki-minänsä.

Esimerkki 2

Ote 1

joo se=o (hyvä) vaa et=täähä on jatkuva (.) py- muutos on=niiku pysyvä olotila

Otteessa 1 puhuja aktualisoi ekonomikoodin. Puhujan esimerkki-minä puhuu yrittäjäyys koodisysteemin mukaisena joustavana sopeutujana, joka pystyy nopeasti vastaamaan uusiin haasteisiin. Puhuja piirtää siis muutoksen hallitsijan, minänsä kolmannen version, esiin ekonomikoodin avulla. Samalla hän onnistuu linkittämään itseään asiantuntijuuteen. Puhuja näyttää muille, että hänellä, yrittäjäyys koodisysteemin mukaisella joustavalla sopeutujalla, on juuri puheena olevassa todellisuudessa tarvittavia erityistaitoja.

Kolmas onnistumisesimerkki on keskustelutilanteesta, jossa keskustelijat pohtivat, mitkä ammattikunnat pärjäävät työelämän muutoksissa parhaiten. Esimerkin edellä eräs ekonomesta on haastanut vastakkain ekonomit ja insinöörit.

Esimerkki 3

Ö:... jos henkilöstöpäällikkö on (insinööri) ja >jo-jokainen (o Insinööri)< ni (.) tietty kehityshä jää sillo tapahtumatta (.) et sis tämmöne (.) okei on *onhan niitä (>fiksujaki insinöörejä eihä sitä voi kieltää*< mutta tota (.) mä törmää hirvee paljo tähän että (.)

varsinkin >tämmsil tuotannollisil valtasissa< yrityk-sissä (.) markkinointi-ihmiset on
1→ Insinöörejä (.) jotka niinku on sitä mieltä (.) et ku /mä kerron tästä nippelistä tarpeeks () osall[a ?:
Ö: [mnii] toivottavasti] ni sit se menee perille\ se viesti.
X: TUOTTEEN TEKNISET OMINAISUUDET[ET]
Ö: [KYLLÄ]
X: PUHUVAT PUOLEST[AAN].
2→ Ö: [KYLLÄ] (.) VARMAS[TI].
X: [tämän] tiedän.

Esimerkissä 3 kaksi keskustelun ekonomesta parodioi insinöörien kustannuksella kuvaamalla insinöörejä insinöörien maailmassa. Kohdasta 1 kohtaan 2 asti puhujat ovat antaneet äänensä insinöörien käyttöön ja katsovat maailmaa insinöörien silmin. Puhumalla tavallista korkeammalla äänellä puhujat paitsi korostavat puhuvansa insinöörien äänellä myös onnistuvat näyttämään insinöörit huvittavampina kuin, jos he puhuisivat normaaliilla äänellään.

Parodioidessaan insinöörien kustannuksella esiin ei piirry ainoastaan kuva puhujien esittämistä insinööreistä vaan samanaikaisesti puhujat tuovat esiin kuvan omasta itsestään. Insinöörien taustalle piirtyy kuva puhujasta, joka on antanut äänensä tuolle insinöörielle. Huutaessaan insinöörien äänellä, että »TUOTTEEN TEKNISET OMINAISUUDET PUHUVAT PUOLESTAAN» puhuja samanaikaisesti viestittää muille keskustelun osallistujille, että tottakai hän ekonomina tietää, että tuotetta ei myydä ainoastaan teknisten ominaisuuksien voimalla. Muuttamalla ääntään puhujat siis osoittava, että he näkevät ja tietävät maailmasta enemmän kuin nippelintuottaja-insinöörit. Samalla puhujien itse nousee esiin ekonomikoodin mukaisena: laaja-alaisena.

Esimerkissä 3 puhujat siten käyttävät insinöörejä oman asiantuntijuutensa rakennuspalikoina. Puhujien oma asiantuntijuus rakentuu suhteessa insinööreihin kun he näyttävät, että heillä toisin kuin insinööreillä on erityistaitoja, joita työelämässä tarvitaan.

Analysoidun keskustelun ekonomien onnistuneissa asiantuntijuuden tuottamisissa työelämän todellisuus saatiin järjestettyä ekonomikoodin mukaisten jaottelujen ja määrittelyjen mukaisesti; ekonomikoodi toimi tilanteissa selityksenä sille, mitkä asiat puheena olevassa todellisuudessa merkitsevät asiantuntijuutta ja kenellä on tilanteessa tarvittava erityisosaaminen.

Havaitsimme tutkimuksessa myös tilanteita, joissa keskustelijat epäonnistuvat asiantuntijuuden tuottamisessa tai joissa se jäi puutteelliseksi. Seuraavaksi tarkastellaan joitain näistä tilanteista.

EKONOMIASIANTUNTIJUUDEN TUOTTAMINEN EPÄONNISTUU

Ensimmäinen epäonnistumisesimerkkimme on keskustelutilanteesta, joka lähtee liikkeelle haastattelijan ehdotuksesta, että työn taloudellinen hallinta on yhtä tärkeää kuin sen sisällöllinen hallinta. Tilanteen lähtökohdteemasta keskustelijat ovat ajautuneet pohtimaan, onko järkevää tai oikein, jos henkilö, joka ei hyväksy organisaation tavoitteita ja toimintatapoja, kieltäytyy organisaation tarjoamasta työpaikasta.

Esimerkki 4

H: ... suurees osass yrityksiä (.) on lähetty tavallaa semmoselle henkilöstöpoliittiselle linjalle (.) jossa strategist ajatteluaki liuetaa (.) organisaatioass alaspäin (.) ja näin niiku HAETAan sitä semmost sitoutumista et ihmiset ohjaa omaa työtään hyvin pitkälle (.) että=et kaikki toteuttaa sitä yrityksen visiota ja tavotetta ilman että siihe o käskeyty (”johtijista alkae”) (.) nii silloha se pitää olla hirveen (.) tota hyväksyttävä sen strategian ei voi ajatella että (.) että:e siel on töissä ihminen joka (.) ikäänkuin niinku käytännös toteuttaa sitä yks- yritykse strategiaa vaikka itse ei sitä hyväksyisi (.) ja sen takia se on niinku myösi yritykse edun mukasta että (.) et siinä rekrytoituu sellasii ihmisii jotka oikeesti ajattelee näi (.) samallailla ku (.) yrityksessä (*ajatellaa*). (6,5)

Ö: mut sehä on kanssa yks (.) tämmöne (.) tavallaa imitstekijä tää (.) n-nyt alkaa olla sellasii yrityksiä jottjoitten (.) yrityskuvamainonnass osa on se että (.) se on hyvä (työn- *antaja*) (2,5) mut (1) henkilöstöpolitiikkaa tavallaa kehitetään ja niiku sill tavalla myös (2) jas- (.) mutt tässäki yrityksiss tapahtuu eriytymistä (.) (*tässä suhtees[sa]*).

X: [tää] on must ollu vaa niinku tosiasia aikamoine haaste ku aattelee et totani tämmösiä perinteisii (.) yrityksii jotka niinku kotimaan toiminnass ollu niiku tää edustamani TEOLLISUU- alan yritys ni .hh sinne on hakeutunu esme teekkareita (.) ja ja mun ikätovereita sillo aikoinaa si se sanoo et joo he haluu tämmöseä turvallisee isoon yhtiöön joka toimii kotimaassa (.) ja nyt sitte viimise viv-viide vuode aikana ku on tapahtunu sitte akvisiittioita sieltä sun täältä malesia taimaa (.) indoneessia ruotsl (.) puola (.) vaikka mistä .hh ni miten nyt yhtäkkii sitte niiku nää joill on ollu tietynlaiset rekrytointi:i-perusteet (.) tai siis omat (.) henkilökohtaset valintaperusteet (.) myös (.) niinku siihe työnantajaa et he=o turvallises kotimaises yhtiössä .hh ja kuitenkin niinku tuhatneljäsatä (.) akateemise koulutuksen saanutta ihmistä ni nin (.) plus sitte nää nää (.) muut muut niinku ihmiset siellä tekniset ja ja työntekijät ja näin pois päin ni nyt yhtäkkii niinku sitte (.) on jouduttu niinku (.) tavallaa kansainvälistämää nää ihmiset ja niiden Arvot (.) NE arvot mitä he arvosti siinä yrityksesä ni ne on menny niinku iha (.) toisenlaiseks et nyt niitte pitää miet- mieltää siinä kaikkie meitä pitä omassa (.) itsessämme mieltää niinku se (.) strategiana se kansainvälistymine ja kaikki tämmöne .hh ja mitä mä nyt niinku (.) oon sivusta seurannu

(.) sillee (.) et ne (.) et iha tällaset alkeelliset avut ku kielitaito ja kaikki tämmöset näinni .hh et (.) sillo=ku sä oot aatellu kakskeytkolmevuotiaana dip-painssinä sinne tulla ni e-et sä et=niiku ollu kiinnostunnu ruotsist tai englannissa ni (.) /no nyt sitte istuttaa koulunpenkillä kiltistiv (.) neljäviiskymppisenä jauhetaa ruotsii ja englantii ja saksaa ja ja vaikka mitä (.) et et (.) niitte maailma=niiku (.) mureni \$(h)ai romahti tai sil(h)lee\$ se ei enää oookkaa se yhtiö sit mihi ne on sillo aikoinaa tullu et=et (.) tää on sitä turbulenttisuutta että et ei sitä tiä mihiin .hh sitä sit lo-loppuje lopuks niinku joutuu kuitenkaa.

Keskustelutilanteessa ensimmäisenä ääneen siirtyy haastattelija, joka ehdottaa, että on yrityksen edun mukaista, että yritykseen rekrytoidut hyväksyvät yrityksen tavoitteet ja toimintatavat. Haastattelija perustelee kantaansa esittämällä työelämän todellisuudesta version, jossa »strategist ajatteluaki liuetaa organisaatioass alaspäin».

Haastattelijan esittämä todellisuusversio on ekonomidiskurssiin liittyvien ekonomitietojen mukainen. Versio on kuitenkin hankala keskustelun ekonomien asiantuntijuustrategioiden kanalta. Ekonomikoodin perinteinen ja ammatillinen aladiskurssi sijoittavat ekonomit nimenomaan johtotehtäviin. Haastattelijan esittämässä todellisuusversiossa ovat kuitenkin johtajien paikat vähissä. Maailmassa, jossa strategista ajattelua ja vastuuta on siirretty organisaatioissa alaspäin oletetaan, että ihmiset kykenevät ajattelemaan itse, eivätkä tarvitse aina johtajia ohjaamaan ja opastamaan.

Haastattelijan puheenvuoron ongelmallisuuden keskustelun ekonomien asiantuntijuusstrategioille tuo näkyviin ekonomien pitkä hiljaisuus ennen kuin kukaan heistä ottaa puheenvuoron.

Haastattelijan jälkeen ensimmäisenä ääneen siirtyvä ekonomi ei väitä, että haastattelijan esittämä todellisuusversio olisi virheellinen. Väittä-mä on mahdoton, koska organisaatioiden litistymine on yleisesti opittu tosiasia. Koska haastattelijan todellisuusversion kieltäminen on ekonomille mahdotonta, hän ratkaisee hankalan tilanteen esittämällä todellisuudesta version, jossa osa yrityksistä pyrkii luomaan itsestään kuvaa hyvänä työnantajana.

Ekonomi voi esiin nostamansa toisen todellisuusversion avulla olla ottamatta kantaa haastattelijan ehdotukseen, että organisaatioiden madaltuessa on yhä tärkeämpää, että yrityksiin »rekrytoituu sellasii ihmisii jotka ajattelee näi samallailla ku yrityksessä ajatellaa». Ekonomi ei kuitenkaan onnistu kääntämään tilannetta edukseen. Hän ei onnistu aktualisoimaan käyttöönsä ekonomikoodia ja määrittelemään itselleen edullista asiantuntijatodellisuutta.

Mitä puhuja sitten olisi voinut tilanteessa tehdä? Hän olisi voinut esimerkiksi soveltaa yrittäjyysdiskurssia jatkamalla organisaatioiden madaltamisen kuvailulla ja vastuun kantamisesta puhumisella. Tilanteessa olisi ollut edullista vaikkapa ohjata puhe julkiseen sektoriin ja analysoida siellä toimivien henkilöiden ongelmia yrittäjämäisen »todellisen» ihmisyyden tukahduneisuuden muodossa. Tai puhuja olisi voinut tehdä kuten hänen jälkeensä puheenvuoron ottanut ekonomi, joka aktualisoimalla ekonomikoodin ammatillisen diskurssin konstruoi puheena olevan todellisuuden kansainväliseksi. Sijoittamalla puheena olevaan todellisuuteen tämän jälkeen »tekniset», »työntekijät» ja »dippainssit» ja määrittelemällä nämä kielitaidottomiksi puhujan onnistuu tarjota itselleen edullinen jako kykeneviin ja ei-kykeneviin ja tuottaa näin asiantuntijatodellisuuden, joka toimii hänen itsensä hyväksi.

Myös seuraavassa epäonnistumisesimerkissämme keskustelun ekonomien asiantuntijuusstrategiat ontuvat, koska he eivät onnistu tehokkaasti asettamaan ekonomikoodia kehystämään tilanteen todellisuudmäärittelyä. Epäonnistuminen on paljolti seurausta yrittäjyysdiskurssin ja muiden ekonomidiskurssien välisestä epäharmonias- ta. Tilanteessa keskustelun haastattelija on juuri johdattanut ekonomit uuden teeman pariin kysymällä, onko näiden »työssä paljo tämmöst projektimaisuutta».

Esimerkki 5

Ö: no mun työ koostuu pelkästään projekteist (.) / (yksittäisi) (.) niiku (.) (tämä tämä) (.) jotka toistuu toisinaan siis (.) si- tää sama- (.) > saman (tyyppine) projekti (hoituu) samalle asiakkaalle monta kertaa vuodessa< mut=että (.) ei oo mitää semmost joka on (.) läpi vuoden (.) siis (.) et sataan pisimmilään (.) joku (.) kestää (.) *puoltoistkuukautt*. (4)

X: mul oj=jatkuvasti projekteja on niitä henkilöstö- hallinnollisii projekteja (.) markkinointiviestinnällisii projekteja ja (.) ja tota (.) niit on päällekkäij=ja (.) yhtäaikaat et mä en mul ei=oo (.) ainakaa koskaa ollu työssä semmost et mä tekisin niik jotai

H: m[nii]

X: [yh]tä asiaa (.) kerrallaa (.) et siin pitää niiku (.) ROOLista TOsee hypätä jatkuvasti sitte et (.) *mones mielessä et se (.) tämäne (.) joustavuus (.) on sus-suurem- suuremmin ja suuremmin et tota* (.) eri kielillä ja (.) eri maihi j(h)a (5,5)

Z: kyl mä luulen että siis (.) mun omass työssäni (.) mä en (.) niitä (ehkä) projekteiks ku[tsu]

H: [mnii]

Z: mutta (.) on PALjo myös päällekkäist vaikka mun pitää tehdä hyvin tällast niiku (.) (*vaativaa*) ja Isoo (.) *yhtä (.) työtä* (.) kyllä (.) kyl mä tiedän myös

mu kolleekat kaikki tekee (.) osittai sen takii että (.) meijä PALkat ei oo nii (.) hyvät (.) *mut et kummin- kin on kysyntää* niin (.) ne on tällasia (.) (*seku projekteja (.) konsultointeja ja muuta (.) mut(.) mut=tota (.) ehkä ne sit on (.) projekteja*)

Keskustelun ekonomien vastaukset haastatte- lijän ilmaan heittämään »projektityön» osuutta koskevaan kysymykseen ovat melko kömpelöi- tä, eikä kukaan onnistu tilanteessa ekonomiasi- antuntijuuden tuottamisessa. Keskustelijoiden haparointi voisi selittyä käsitteen »projekti» ala- diskurssien välissä heiluvalla monimerkitykselli- syydellä. Ensinnäkin, »projekti» linkittyy amma- tillisessa tai »strategian» kautta virittyvässä dis- kurssissa operatiivisen tason työprosesseihin. Projekti kuuluu yksinkertaisimman tason työhön, eikä siten vastaa ekonomien asiantuntijuusstra- tegioissa itselleen ehdottamaa laaja-alaisen, stra- tegisen tason työn kuvasta. Se ei myöskään tue perinteisen ekonomidiskurssin ideaa siitä, että jotkut voivat erikoistua toiminnan talouden ja joh- tamisen hallintaan, vaan pikemminkin johtaa ajattelemaan, että projektit ovat itseriittoisia or- ganisaatioita, jotka eivät tarvitse taloushallinnon erikoisosaajia. Toisaalta käsite »projekti» voisi vii- tata yrittäjämäiseen toimintatapaan, jatkuvaan joustavuuden vaatimukseen ja pieniin, yksilöllii- siin tavoitehankkeisiin. Projekti kuvaa tällöin vii- me kädessä yksilön työelämää, joka ottaa hank- keen muodon (Grey 1994).

Ongelmaksi nousee nyt se, että jos puhuja kiel- täisi haastattelijan ehdotuksen projektinomaisista piirteistä ekonomien työssä, tulisi hän samalla kieltäneeksi osallistumisensa yrittäjämäiseen maailmaan. Samalla »projekti» on kuitenkin kiu- sallisen »operatiivinen» ammatillisen ja perinteisen diskurssin näkökulmasta. Projekteista puhu- vat ovat strategisen diskurssin mukaisesti »vä- hemmän strategisesti ajattelevia», koska he kes- kittyvät vain yhden toiminnan tai hankkeen tar- kasteluun eivätkä tarkastele laajempia liiketoimin- nan ja organisoinnin teemoja. Tunnustaessaan tekevänsä projektityötä tunnustaa samalla stra- tegiadiskurssin näkökulmasta olevansa rajoittu- nut katseessaan ja kyvyssään.

Puhujien onkin vaikea reagoida yhdenmukai- sesti kysymykseen. Toiset pyrkivät luokittelemaan projektit jonkun alan tai funktion toiminteiksi, vas- taus, joka pyrkii viemään aiheen perinteisen ja ammatillisen diskurssin suppea-laaja-dikotomiaa myötäilevien määrittelyjen pariin. Luokitellessaan omat projektinsa puhuja saa aiheen hallintaansa sen sijaan, että jäisi projektityön tunnustamisen mukanaan tuomaan ahtaaseen tilaan. Luokittelu on kuitenkin jähmeää, koska samalla hylätään

mahdollisuus käsitellä yrittäjyyttä oman minuuden kautta. Puhuja ottaa suoraan ylhäältäpäin luokittelevan strategistin aseman ja jättää avoimeksi oman yrittäjämäisyytensä.

Toisena puheenvuoron ottava ekonomi on ainoa, joka turvautuu kuvauksessaan ekonomikoodiin. Hän aktualisoi yrittäjyysdiskurssin, mutta sekoittaa oman elämänsä projektimaisuuden kuvaukseen elementtejä ammatillisen diskurssin kansainvälistymistä käsittelevästä jaottelusta korostaessaan projektinsa paikantuvat eri maihin ja kulttuureihin. Hänkin siis päättyy enemmän tai vähemmän kiertämään projektimaisuudesta aukeavan yrittäjämäisen subjektiviteetin teeman, ja turvautuu ulkopuoliseen kokemuksen kategorisointiin. Samalla asiantuntijuuden tuottaminen jää puutteelliseksi.

Myös seuraavassa epäonnistumisesimerkissä puhuja kompastuu yrittäjyysdiskurssin ja muiden ekonomidiskurssien väliseen ristiriitaan. Esimerkki 6 on tilanteesta, jossa haastattelija on ohjannut keskustelijat uuden teeman pariin ehdottamalla, että »työn taloudellinen hallinta tulee sen sisällöllise ammattitaidon rinnalle».

Esimerkki 6

Z: joo (.) *mut=et viel laajemmas mieless (.) pitää osata hallita sitä omaa (.) organisoida (.) taikka oma aikansa (.) (*et (.) et rationaalisesti löytäs (.) *) et se o sitte eri asia kuinka paljo niiku (.) se tulee sitte (.) niiku (.) sielta (.) mistä sitä ajatellaa et siell se tieto on siel (*jossai omass maailmass*) et se et (selvästi) mahdollisuuksii on (.) toisaalt kilpailu kiristyy (.) mut et tota ihmiset tavallaa joutuu niiku (.) (menemään) ulos ehkä siitä (.) perinteisestä (.) ajattelusta et LAITOS on tällane (.) just joku tällane (*iso tutkimuslaitos*) joka tekee tällasta (aika kapeest tutkimus- (.) kulttuuri) (.) joka sitten (.) antaa aika paljo (.) tällasii (*käytännön*) (.) et siin on niiku (*kahsens osass*) (.) (ihmisiä tulee (.) kiinnostusta on (.) meitä kohtaa (.) toisaalt meidä pitäs olla niiku (.) (os-osottaa) (1) vähä laajemman (.) osaamise kautta (.) tää oma asema siin (.) siin kilpailus mis (*ihmiset*) kuitenkin on.(4)

H: eli siis jos muitten ammattitaito laajenee taloudellisille alueille ni mihi t(h)eij(h)ä ammattit(h)taito laa(h)jenee.(2)

Z: *hyvä kysymys*.

?: (hmii).

Q: iha hyvin reamitetty (.) tästä nykyajan *di-diplomikoulutuksesta* (.) (mut et tää koulutus opettas*) (.) mä tiedä onks tää mun vai (.) niiku pintaa (.) mut (.) tämmösiiki tarinoita oon (.) oon kuullu että tietyt (.) oppilaat ainakin ovat (.) tietynlaise selväst enemp jonkilaise valinnan (.) että tota vaikka heillä ois (.) mahdollisuus tai heill tarjottas jotai tiettyä hommaa ni=siin ois iha hyvää hommaa (.) sinänsä et erittäin (.) et sanotaako isossa yrityksessä (.) ni

jos tää yritys ei jotenki mahdu heidän nykyiseen maailmakuvaasa...

Haastattelijan johdannossaan esittämä todellisuusversio, jossa työn taloudellinen hallinta nostetaan sisällöllisen ammattitaidon rinnalle tukee perinteisen diskurssin talous-muu toiminta -jaottelua. Haastattelijaa seuraava puhuja (ekonomi) kuitenkin muotoilee uudelleen haastattelijan määritelmän huomauttamalla, yrittäjyysdiskurssin mukaisesti, että työssä olennaista on henkilökohtainen vastuu tekemisistään, eräänlainen minän projektisointi, ja että se koskettaa myös ekonomieja. Ekonomi siis totuudellistaa tai arvottaa yrittäjyysdiskurssin yli muiden todellisuusversioiden vetoamalla omaan kokemukseensa ja pyrkii näin esiintymään haastattelijaa tietävämpänä. Ekonomien »vastuullistaminen» johtaa kuitenkin siihen, että puhuja alkaa pohtia ekonomien asiantuntijatiedon legitimitietin ongelmia tilanteessa, jossa raja-aidat ovat kaatuneet ja kaikki ovat vapaasti vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja koettavat kehittyä. Tällöin, diskurssin logiikan mukaisesti, on hallittava monta asiaa ja oltava valmis oppimaan jatkuvasti. Alussa maalailtu talous-muu toiminta -jaottelu onkin siis pulmallinen, koska siinä ekonomit jäävät eristettyyn linnakkeeseen, eivätkä kehity itse. Ekonomienkin on siis avauduttava uusille haasteille, tunnustettava oma puutteellisuutensa.

Tähän järjestämiseen haastattelija vastaa tuomalla talous-muu toiminta -jaottelun takaisin ja kysymällä miten ekonomit voivat kehittyä, jos talous on se alue, johon muut tulevat ammentamaan tukea omalle menestymiselleen. Eli jos talous on muiden ammattitaidon lisäys tai laajenus, miten ekonomit voivat itse kehittyä, kun heille talous on sama kuin ammattitaito. Haastattelija uudelleenarvottaa ammatillisen diskurssin talous - muu toiminta -jaottelun kuvaamalla talouden siksi alueeksi, johon muut tulevat ammentamaan lisäystä omalle menestykselleen ja kehittymiselleen. Talous on nyt varasto tai resurssi, josta muut ammentavat, kun se haastattelijan ensimmäisessä kommentissa oli »hallintaa», joka tuli sisällöllisen ammattitaidon rinnalle». Ensimmäinen versio on ekonomidiskurssia myötäilevä sisältö-hallinto- tai substanssi-muoto -tyyppinen, mutta jälkimmäinen ammentaa yrittäjyysdiskurssin kehittymiskuvasta asettaen taloushallinnon erääksi oppimisen vaiheeksi tai virikkeeksi. Talous tulee nyt loogisesti tai ajallisesti ammattitaidon tai sisällön jälkeen ja on siten vain ammattitaidon lisuke tai osanen. Ekonomien rooli uudessa työn maailmassa jää versiossa instrumentaaliseksi ja toissijaiseksi ja ekonomi sijoittuukin täl-

löin konsulttien ja muiden kehittäjien ei-professionaaliseen kastiin. Haastattelija saa kommentillaan keskustelun ekonomit »kiikkiin» ja nämä jäävät kierrättämään puheenvuoroa, kunnes yksi heistä vaihtaa pitkän puheenvuoronsa avulla keskustelunaihetta; keskustelijat siirtyvät pohtimaan, voiko kieltäytyä vastaanottamasta työtä organisaatiosta, jonka tavoitteita ja toimintatapoja ei hyväksy.

Tiivistäen voidaan todeta, että analysoidun keskustelun ekonomien epäonnistumiset asiantuntijuuden tuottamisessa olivat ensinnäkin seurausta ongelmista ekonomikoodin käytäntöön aktualisoimisessa; puhujat eivät onnistuneet järjestämään sosiaalista todellisuutta tai keskustelun alla ollutta teemaa ekonomidiskurssin mukaisin luokitteluin ja jaoiin. Toisaalta puhujat kompastelivat ekonomiasiantuntijuuden tuottamisen strategioissaan yrittäjyysdiskurssin ja muiden ekonomidiskurssien välisen epäharmonian johdosta.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU

Asiantuntijuus ja asiantuntijatieto ovat keskeisiä valtasuhteiden muokkaajia organisaatioissa. Asiantuntijavallan edellytyksenä on, että asiantuntija pystyy esittämään itsensä pätevänä ja tietävänä, mutta myös, että vallan alaiset saadaan rekrytoitua asiantuntijan todellisuusversion pariin (vrt. Grey 1998). Asiantuntijuus tehdäänkin osana organisaation sosiaalisen todellisuuden rakentamista ja neuvottelua. Usein totuutena tai tietona tarjottavat asiantuntijamääritykset jaottavat maailman ja luovat eroja asiasta enemmän tietävän sekä sen paremmin hallitsevan ja asiasta vähemmän tietävän välille. Aktualisoiutuessaan onnistuneesti tietorakenteet tuovat asiantuntijuuden kohteet asiantuntijan kanssa yhteiseen sosiaalisen järjestykseen, joka kuitenkin normatiivisesti työskentelee asiantuntijan hyväksi ja hänen ehdoillaan. Järjestämisprosessi nojaa ammattilaisten käytössä olevien kulttuuristen tai tietojärjestelmien – luokitusten, määritysten, jaottelujen – strategiseen käyttöön paikallisissa vuorovaikutustilanteissa ja on siten altis tilanteiden vaihtelulle ja merkityksen siirtymille.

Tämä paperi analysoi ekonomien asiantuntijuiden tuottamista ryhmähaastatteluaineiston pohjalta. Etnometodologisen keskustelun – ja kehysanalyysin avulla löysimme paikkoja, joissa ekonomien puhetoiminta synnytti ekonomitoimijalle edullisen asiantuntija-aseman saavutetussa sosiaalisessa todellisuudessa. Paikansimme ja de-

monstroimme myös puhetilanteita, joissa kulttuuriset määrittelyt ja asiantuntijuuden tuottaminen epäonnistuivat.

Etnometodologisesti lähdimme tutkimusprosessissa paikallisista tilanteista ja keskustelun kullusta ja rakensimme näistä toimijoiden käytössä olleen ammattidiskurssin tai koodin (Peräkylä 1990, Wieder 1974). Hahmotettuamme kulttuuriset rakenteet palasimme tarkastelemaan niiden aktualisoitumista. Tällä tutkimusstrategialla pääsimme analysoimaan ekonomien tietorakenteita käytännössä.

Tässä tutkimuksessa esitetty ekonomikoodi on vain yksi analysoidun ryhmäkeskustelun osallistujien keskustelutilanteessa tuottama versio ekonomikoodista sellaisena kuin sen keskustelun yksityiskohtaisen tarkastelun perusteella havaitsimme (Wieder 1974, 186). Jokainen analysoidun keskustelun neljästä ekonomista edustaa erilaista ala-ammattia ja työskentelee eri toimialalla. He eivät kuitenkaan tuoneet juurikaan esiin oman erikoistumisalueensa osaamista, vaan tyytyivät keskustelutilanteessa melko minimaaliseen jaettuun diskurssiin.

Identifioimamme ekonomikoodi ei ole yksi yhtenäinen koodisysteemi, vaan siihen liittyy kolme erilaista aladiskurssia, joista jokainen virittää omanlaisensa kuvan todellisuudesta. Ekonomien asiantuntijuusstrategioiden kannalta lienee siis hyötyä, että heidän ei tarvitse taktikoida vain yhden todellisuuskuvar varassa. Erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa on helpompi onnistua tuottamaan asiantuntijatodellisuus, kun maailmaa voidaan järjestää kolmen erilaisen koodisysteemin avulla. Analyysin perusteella näyttää kuitenkin siltä, että ekonomieille tyypillinen tietorakenteiden moninaisuus ja heikkous on sekä taktinen resurssi että asiantuntijuuden tuottamisen kompastuskivi.

Resurssinomaisuus toteutui kohdissa, joissa ekonomit kykenivät esittämään sekä tietävän asiantuntija-minän että tiedettynä tai hallittuna olevan »tavallisen» minän ilman, että toinen osapuoli oli varsinaisesti läsnä. Tämä tapahtui esimerkiksi 1, jossa tuotettiin sekä mennyt »esitietellinen» että nykyinen strategiakoulutusta vaativa todellisuus PALVELU-alalle. Tässä ekonomien dominoivan liiketoimintatieteen ajan rinnastukseksi esitetään merkonomien pyörittämä mennyt maailma. Tuomalla »merkonomit» ainoaksi nykyisyyden vaihtoehdoksi voidaan ekonomien pätevyys kiistatta hyväksyä. Merkonomit ovat ehkä talousihmisinä luettavissa perinteisen diskurssin mukaisiin asiantuntijoihin eli he eivät ole täysin ansiottomasti päässeet johtaviin aseisiin.

Nyt ajat ovat kuitenkin muuttuneet ammatillisen diskurssin mukaiseksi ja aiempi merkonomi-ekonomihahmo ei enää menesty uudessa tilanteessa. Samoin kykenivät ekonomit esittämään sekä asiantuntijaa että hallittua yksilöä tai ryhmää puhuessaan insinööreistä. Insinöörien suppea-alaisuutta ja sosiaalista yksioikoisuutta moitittiin, ja tätä todistamaan kutsuttiin eräänlainen insinöörien puolustusryhmä esimerkissä 3. Tässä kilpailvalle ammattikunnalle annetaan persoonallinen ääni, joka kertoo kyseisten henkilöiden uskovan tuotteen sisäisten koostumusten ja »tekniikan» myyvän laitteen sellaisenaan. Samalla, kun tämä näyttäytyy äänenvoimakkuuden nostamisen kautta koomisena ja puutteellisena, pitää esitetyn insinöörin autenttisuuden nimissä tekniikkaihmistä todenmukaistaa toisen aladiskurssin »normaalilla» kuvalla. Tässä tapauksessa se on jälleen perinteisen diskurssin mukainen säännönmukaisuuksien ja rationaalisuuden toteuttaja, nyt vain teolliseen tuotantotoimintaan siirrettynä⁵. Toinen aladiskurssi on näin resurssi, joka vahvistaa ekonomien ja insinöörien välistä laaja-alaisuuseroa.

Tutkimuksen ekonomien onnistuneet asiantuntijuussulkeuman tuottamiset liittyivät ekonomikodissa objektiviiseen maailman jaottelun ja yksilöiden niihin sijoittamisen metodeihin. Perinteinen ja ammatillinen diskurssi tukivat tätä menetelmää erottaessaan maailman taloudelliseen ja sisällölliseen sekä operatiiviseen ja strategiseen, jolloin tietyt toimet saatettiin sijoittaa vähemmän kehittyneeseen tai alempiarvoiseen osaan ja niissä toimivat henkilöt puutteellisen tai tietämättömän asemaan. Lisäksi ne tukivat toisiaan asiantuntijuussuhteen rakentamismenetelmissä. Tämä järjestämistyylillä on lähellä sitä, mitä Foucault (1980) kuvaa disiplinääriseen valtaan liittyvänä tilan organisoimisena. Tekniikka käsittää tehtävien ja maailman jaksottamisen siten, että kaikki toiminnot tulevat nimitettäväksi ja mahdollisiksi arvottaa.

Kolmas käytetty diskurssi oli selvästi erilainen kuin kaksi ensimmäistä. Sen kohteena tuntui olevan yksilön sisäinen maailma motivaatioineen ja potentiaaleineen. Yrittäjyysdiskurssin teemana on kaikkien yrittäjämäisyys – elämän yrittäjämäiseksi lukeminen – eikä niinkään yrittäjämäisyyden objektiviiseen tietoon eristäminen muista. Yrittäjyys ei pyri määrittelemään, kuten ekonomien perinteinen ja ammatillinen diskurssi, vaan se toimii yksilön kehityspiirteitä ja -dynamiikkaa hahmottelemalla. Siinä ajallinen kehitys on tärkeämpää, kuten Foucault (1978) korosti tutkiessaan haluavan ja tuntevan minän kautta toimivia todellisen seksuaalisuuden tietorakenteita ja asiantuntijajärjestelmiä. Samoin olennaista on,

että subjekti saa itse puhua omia sisäisiä tavoitteitaan ja halujaan julki. Asiantuntija pikemmin kuuntelee ja kannustaa toista tunnustamaan omat salatut kapasiteettinsa ja syvimät voimallähteensä kuin määrittelee ulkoapäin yksilöllisiä asemia.

Voidaan katsoa, että ei-hierarkkiset ja »yksilöllisyyttä» korostavat johtamisen ja työn uudet mallit ja ajatukset pureutuvat hallintamenetelmien juuri autenttisen subjektiviteetin muotoamiseen (Townley 1994, du Gay & Salaman 1992, Rose 1990). Uuden ajan johtamisasiantuntijat ovat psykologeja ja muita mielenmaiseman parantajia, jotka auttavat meitä tunnistamaan todellisen syvän minuutemme. Heidän asiantuntijavalansa toimii terapian ja ymmärtämisen tekniikoiden kautta; antamalla yksilöille mahdollisuuden lähestyä universaalia ihmisyyttä. Strategiat muistuttavat paljolti humanistisia ihanteita, jotka korostavat ihmisen muuttumattomia ominaisuuksia ja niiden tavoittelemisen moraalisuutta.

Ekonomeille nämä minuuteen liittyvät tietomudot ja asiantuntijatoiminnan tavat ovat tuntemattomampia. Niinpä niiden yhteensovittaminen perinteisten objektivoivien tekniikoiden kanssa on vaikeaa. Kun tutummissa ekonomidiskursseissa asiantuntijuusstrategioinnin tavoitteena on saavuttaa hyväksytysti eräänlainen »ylhäällä» sijaitsevämpi asema, rakentuu minuusasiantuntijuus näennäisen hyväntahtoisena kehityskonsultoinnin pohjalta, jossa asiantuntija monin tavoin asettuu toisen kanssa »samalle viivalle». Molemmat yrittävät saavuttaa totuutena tiedetyn syvimmän minän ja saada sitä kautta koko inhimillinen potentiaali käyttöön. Erona asiantuntijan ja »asiakkaan» välillä kuitenkin on, että asiantuntija näkee syvemmälle, toisen pintatoiminnan taakse. Nähdessään aina asiakkaan ongelmien takana saavuttamattoman vapauden, terapeutti-asiantuntija voi loputtomasti hallita asiakastaan minuuden saavuttamisen nimissä. Niinpä yrittäjyyskin voi selittää kaiken käyttäytymisen joko aitouden puutteena tai sen oikeana soveltamisena ja näin pakottaa toiset jatkuvasti näkemään itsensä yrittäjyysasiantuntijan kehysten mukaisesti.

Tutkimuksen ekonomit eivät osanneet reagoida asiantuntijuuden tuottamisen kannalta edullisesti keskustelussa nousseeseen terapeutti-yrittäjämäiseen maailmankuvaan. Joko he pyrkivät siitä eroon palaamalla toisten järjestelmien luokittelustrategioihin tai omaksuivat koodin tunnustaan oman puutteellisuutensa yrittäjämäisestä ihmiskuvasta käsin. Tutkimus osoittaaakin, että yhden asiantuntijaryhmän on vaikea hallita useaa tietojärjestelmää samanaikaisesti. Vuorovaikutuk-

sen kulussa merkitysten tuottamisella taktikoivan taitavankin toimijan todellisuusrakennelma saattaa helposti sortua eri diskurssien välisten jännitteiden törmäyksestä. Kiinnostava jatko tutkimusaihe olisikin tarkastella eri kehysten välistä dynamiikkaa kiinnittämällä huomio niiden kerrostuneisuuden, istuttamisen ja murtamisen tapoihin (Peräkylä 1990, 21–22).

VIITTEET

- Grey (1998) rakentaa samantyyppistä näkökulmaa todetessaan, että »niin kutsutut professiot ovat niitä, jotka ovat kyenneet suostuttelemaan toiset heidän asiantuntemuksensa erityislaadusta. Esimerkiksi lääkärin kyky professionalisoitua on riippuvainen muiden terveyttä koskevien tietomuotojen marginalisoinnista.» (Grey 1998, 571)
- 2 Esimerksi ministeri Heinonen huomautti Helsingin kauppakorkeakoulun päärakennuksen uudelleenviikissä 1998, että kauppatieteellisen koulutuksen eräs tavoite on valmistaa yrittäjyyteen; tavoite, jota ei sijoittumistilastojen valossa olla vielä saavutettu. (Avista 2/1998, s. 24)
- 3 Käytämme käsitettä »koodi» usein esiintyvän »diskurssin» sijasta. »Koodi» on Wiederin (1974) valitsema merkitysjärjestelmää kuvaava termi, joka abstraktien merkityssuhteiden sijaan korostaa kielen käyttöyhteydessä synnyttämää sosiaalista todellisuutta.
- 4 Ekonomikoodia puhuva tulee määritellyksi ekonomiksi käyttämänsä repertuaarin kautta. Asiantuntijadiskurssi puhuu henkilössä ja ehdottaa häntä ekonomiksi.
- 5 Insinöörit, erityisesti diplomi-insinöörit, käyttävät myös itse rationaalisuutta ja objektiivisuutta korostavaa retoriikkaa omissa valtataktiikoissaan (Peltonen 1999, Särkikoski 1993).

LÄHTEET

- Abbott, A.: *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. University of Chicago Press, Chicago 1988.
- Alasuutari, P.: *Researching Culture. Qualitative Method and Cultural Studies*. Sage, London, Thousand Oaks and New Delhi. 1995
- Alvesson, M. Talking in organizations : managing identity and impressions in an advertising agency. *Organization Studies*. 15 (1994), 535–563.
- Becker, H., Geer, B., Hughes, E. & Strauss, A. *Boys in White*. Chicago University Press, Chicago. 1961
- Bloor, G. & Dawson, P.: Understanding Professional Culture in Organizational Context. *Organization Studies* 15(1994): 2, s. 275–295.
- Cooper, R.: The visibility of social systems. Teoksessa Hetherington, K. & Munro, R. (toim.) *Ideas of Difference*. Blackwell Publishers, Kent 1997, s. 32–42.
- Du Gay, P. & Salaman, G.: The Cult(ure) of Customer. *Journal Of Management Studies*. 29 (1992): 613–633.
- Dreyfus, H. & Rabinow, P.: *Michael Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. 2. painos. The University of Chicago Press, Chicago 1983.

- Foucault, M.: *History of sexuality, Vol 1: an introduction*. Penguin Books, Harmondsworth 1978.
- Foucault, M.: *Tarkkailla ja rangaista*. Nivanka Eevi (suom.) Otava, Helsinki 1980.
- Foucault, M.: The Subject and Power. Teoksessa Dreyfus, H. & Rabinow, P. *Michael Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. 2. painos. The University of Chicago Press, Chicago 1983.
- Fox, S.: Panopticon: From Bentham's obsession to the Revolution in Management Learning. *Human Relations* 42(1989), s. 717–39.
- Fox, S.: What Are We. The Constitution of Management In Higher Education and Human Resource Management. *International Studies of Management & Organization* 22(1992): 3, s. 71–93.
- Giddens, A.: *The Constitution of Society*. Polity Press, Cambridge 1984.
- Goffman, E.: *Forms of Talk*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1981.
- Goffman, E.: *Frame Analysis. An essay on the Organization of Experience*. Northeastern University Press, Boston 1974.
- Goode, W. J.: Community Within a Community: The Professions. *American Sociological Review* 20(1957), s. 194–200.
- Grey, C. On being a professional in a »big six» firm. *Accounting, Organizations and Society*, 23 (1998), 569–587.
- Grey, C.: Career as a project of self and labour process discipline. *Sociology* 28(1994), s. 479–97.
- Hardy, C. & Clegg, S.: Some Dare Call it Power. Teoksessa Clegg, S. & Hardy, C. & Nord, W. *Handbook of Organization Studies*. Sage 1996.
- Heritage, J.: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Peräkylä, A. (toim.) Gaudeamus, Jyväskylä 1996. Alkuteos Garfinkel and Etnomethodology 1984.
- Hughes, E. C.: *Men and Their Work*. Free Press, New York 1958.
- Johnson, T. : *Professions and power*. Macmillan, London 1972.
- Kontinen, E.: Professionäkökökulman lupaus. Teoksessa Kontinen, E. (toim.) *Ammattikunnat, Yhteiskunta ja Valtio: Suomalaisten professioiden kehityskuvia*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisu, Jyväskylä 1993, s. 7–15.
- Larson, M. :In the matter of experts and professionals, or how impossible it is to leave nothing unsaid. Teoksessa Torstendahl, R. & Burrage, M. (toim.) *The Formation of Professions*. Sage, London, Newbury Park ja New Delhi 1990.
- Larson, M.: *The rise of professionalism. A sociological analysis*. University of California Press, Berkeley CA 1977.
- Latour, B.: The powers of association. Teoksessa Law, J. (toim.) *Power, Action and Belief. A New Sociology of Knowledge?* Sociological Review Monograph 32. Routledge, London 1986, s. 264–280.
- Lehto, J.: *Asiantuntijuus ja Toiminnan Konteksti: Ekonomiasiantuntijuuden tuottaminen vuorovaikutuksen kulussa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin kauppakorkeakoulu 1998.
- Mumby, D.K.: *Communication and Power in Organizations: Discourse, Ideology and Domination*. Ablex Publishing Corporation, Norwood 1988.
- Mumby, D.K. & Stohl, C.: Power and discourse in organization studies: Absence and the dialectic of control. *Discourse & Society* 2(1991): 3, s. 313–332.
- Munro, R.: Ideas of difference: stability, social spaces

- and the labour of division. Teoksessa Hetherington, K. & Munro, R. (toim.) *Ideas of Difference*. Blackwell Publishers, Kent 1997, s. 3–26.
- Parsons, T.: The Professions and Social Structure. *Social Forces* 17(1939), s. 456–467.
- Peltonen, T.: *Ura ja Merkityksen Punos. Liikkeenjohdollisen uran jäsentäminen globaalien yritysten kontekstissa*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-149, Helsinki 1995.
- Peltonen, T.: Finnish Engineers Becoming Expatriates: Biographical Narratives and Subjectivity. *Studies in Cultures, Organizations and Societies*. 6(1999): 1, s. 1–31.
- Peräkylä, A.: *Kuoleman Monet Kasvot. Identiteettien Tuottaminen Kuolevan Potilaan Hoidossa*. Vastapaino, Tampere 1990.
- Peräkylä, A.: Toiminta, rakenne ja intersubjektiviteetti keskusteluanalyyseissa. *Sosiologia* 29(1992): 4, s. 264–276.
- Peräkylä, A.: Vuorovaikutus, valta ja instituutiot. *Sosiologia* 33(1996): 2, s. 89–102.
- Powell, W.W. and DiMaggio, P. J.(toim.) *The new institutionalism in organizational analysis*. The University of Chicago Press, London and Chicago 1991.
- Prasad, P & Prasad, A.: *Stretching the Iron Cage: An Ethnographic Study of Resistance as Interpretive Action*. Julkaisematon käsikirjoitus, 1996.
- Rose, N.: *Governing the soul: The shaping of the private self*. Routledge, London 1990.
- Rose, N. Identity, Genealogy, History, in: Hall, S. and du Gay, P. (eds.) *Questions of Cultural Identity*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage. 1996.
- Scott, W. R.: Professionals in Bureaucracies – Areas of Conflict. Teoksessa H.M. Vollmer & D.L. Mills (toim.) *Professionalization*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J. 1966.
- Scott, W. R. & Backman, E.V.: Institutional Theory and the Medical Care Sector. Teoksessa Mick, S. (toim.) *Innovations in health care delivery: insights for organization theory*. Jossey-Bass, San Francisco 1990.
- Scott, W. R.: *Institutions and Organizations*. Sage, Thousand Oaks, London ja New Delhi 1995.
- Särkikoski, T. (1993) Teorian ja Käytännön Välissä: Tekniikan Professionalistuminen Suomessa.: Kontinen, E. (ed.) *Ammattikunnat, Yhteiskunta ja Valtio: Suomalaisten professioiden kehityskuvia*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja, Jyväskylä. 1993.
- Townley, B.: *Reframing Human Resource Management*. Sage, London, Thousand Oaks ja New Delhi 1994.
- Townley, B.: The Institutional Logic of Performance Appraisal. *Organization Studies* Vol. 18 (1997): 2, s. 261–285.
- Van Maanen, J. & Barley, S.R.: Occupational Communities: Culture and Control in Organizations. Teoksessa Staw, Barry M. & Cummings L.L. (toim.) *Research in Organizational Behavior* Vol. 6. JAI Press, Greenwich 1984, s. 287–365.
- Whitley, R.: The Management Sciences and Managerial Skills. *Organization Studies* 9(1988): 1, s. 47–68.
- Whitley, R.: Academic Knowledge and Work Jurisdiction in Management. *Organization Studies* 16(1995): 1, s. 81–105.
- Wieder, D. L.: *Language and Social Reality: The Case of Telling the Convict Code*. Sebeok, Thomas A. (toim.) Approaches to semiotics -sarja. Mouton, The Hague 1974.

LIITE 1: Tutkimuksessa käytetyt litterointimerkit

1. SÄVELKULKU

Prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa:

/ \ jakso kahden merkin välissä puhuttu eri korkeudelta kuin muu ympäristö

2. PÄÄLLEKKÄISYYDET JA TAUOT

[] päällekkäispuhunnan alku ja loppu

(.) lyhyt mutta kuitenkin selvästi havaittava tauko (alle 0,5 sekuntia)

(1) pidempi tauko; tauon pituus sekunnin kahdesosissa

= kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

3. PUHENOPEUS JA ÄÄNEN VOIMAKKUUS

> < nopeutettu jakso

< > hidastettu jakso

e::i äänteen venytys

* * ympäristöä vaimeampaa puhetta

JAAHA (kapiteeleilla) äänen voimistaminen

4. HENGITYS

.hhh kuuluva sisäänhengitys

hhh kuuluva uloshengitys

5. NAURU

he he naurupartikkeleita

s(h)e uloshengitys sanan sisällä, yleensä naurahdus

\$joo\$ hymyillen sanottu sana tai jakso

6. MUUTA

nariseva ääni

@ @ äänteen laadun muu muutos

sit- sana jää kesken

(ehkä) epäselvästi kuultu jakso

() sana, josta ei ole saatu selvää